

اظهار نظر کارشناسی درباره:

« لایحه قانون ملی ایمنی زیستی جمهوری اسلامی ایران »

مقدمه

موضوع لایحه پیشنهادی، تصویب قانون ملی ایمنی زیستی کشور در جهت مدیریت امور مربوط به محصولات دستکاری شده ژنتیکی در کشور و همچنین تسهیل پایبندی کشور به قوانین و پروتکل‌های بین‌المللی از قبیل کنوانسیون تنوع زیستی و پروتکل ایمنی زیستی کارتاها که کشور جمهوری اسلامی ایران نیز عضو آنهاست، می‌باشد.

سوابق قانونی

با عنایت به قوانین الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون تنوع زیستی (تاریخ ۶ خرداد ماه ۱۳۷۵ (۶ اوت ۱۹۹۶) و پروتکل ایمنی زیستی کارتاها ۲۹ مرداد ماه ۱۳۸۲ (نوامبر ۲۰۰۳) که مجلس شورای اسلامی الحاق به آنها را مصوب نموده است. بنابراین می‌توان گفت که مبنای لایحه قانون ملی ایمنی زیستی کشور کنوانسیون تنوع زیستی (CBD) ریو (برزیل) به سال ۱۹۹۲ و پروتکل الحاقی آن یعنی پروتکل ایمنی زیستی کارتاها مصوب سال ۲۰۰۰ است که در جهت قانونمندی‌سازی تولید، حمل‌ونقل، ترانزیت، صادرات و واردات و استفاده از محصولات دستکاری شده ژنتیکی است.

طبق بررسی‌های به عمل آمده، در حال حاضر بیش از ۱۰۰ کشور از ۱۴۲ کشور عضو پروتکل کارتاها تاکنون قوانین ملی ایمنی زیستی خود را به تصویب رسانده‌اند (بیش از ۶۰ کشور) و کمتر از ۴۰ کشور در حال تصویب نهایی آن می‌باشند و مابقی کشورها نیز براساس زمان الحاق به پروتکل در مراحل مختلف تدوین می‌باشند. این موضوع نشانگر اهمیت وضع قوانین ایمنی زیستی در سطح ملی برای کشورها الحاقی می‌باشد.

ضرورت تصویب لایحه

براساس قوانین الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون تنوع زیستی و پروتکل کارتاها و مفاد خود این قوانین بین‌المللی، کشور ملزم به رعایت کلیه مقررات مربوط به رهاسازی، نقل‌وانتقال، ترانزیت، صادرات و واردات، استفاده و به‌کارگیری محصولات دستکاری شده ژنتیکی است. از طرف دیگر برای پیشبرد بیوتکنولوژی مدرن، بهره‌برداری از فواید قطعی و غیرقابل انکار و پیشگیری از مخاطرات احتمالی این فناوری و تسهیل و اجرایی شدن پایبندی کشور به کنوانسیون تنوع زیستی و پروتکل ایمنی زیستی کارتاها، تصویب قانون ملی ایمنی زیستی کشور، بسیار ضروری و حیاتی است.

تأثیرات لایحه

از محاسن لایحه پیشنهادی ایجاد مدیریت واحد و یک کاسه برای کلیه محصولات ناشی از مهندسی ژنتیک (زنده و غیرزنده) می‌باشد که می‌تواند از تشتت آرا و تصمیم‌گیری‌های پراکنده در کشور جلوگیری کند. از طرف دیگر با توجه به اینکه براساس مصوبه مجلس شورای اسلامی پروتکل کارتاها برای کشور ایران لازم‌الاجرا می‌باشد، وجود قانون ایمنی زیستی در کشور باعث کنترل مبنایی و علمی درخصوص این نوع محصولات شده و پایبندی به قوانین بین‌المللی را محکم‌تر و استوارتر می‌کند. باز گذاشتن دست دستگاه‌ها و مراجع صلاحیت‌دار ملی در صدور و لغو مجوزها براساس وظایف قانونی آن دستگاه‌ها از دیگر مزایای قانون مذکور است. یکی از محاسن دیگر لایحه تقدیمی، محول نمودن آیین‌نامه اجرایی درخصوص تدوین ساختار ارکان ایمنی زیستی به دولت است که باید با کار کارشناسی در هیئت محترم وزیران محل دبیرخانه و کانون ملی و همچنین دستگاه‌های اجرایی ذی‌صلاح مشخص شوند.

اظهار نظر کارشناسی

جهت بهره‌برداری از فواید قطعی و پیشگیری از مخابرات احتمالی بیوتکنولوژی، وجود قانون ملی ایمنی زیستی با رعایت قوانین بین‌المللی نه تنها ضروری بلکه بسیار حیاتی بوده و خوشبختانه لایحه پیشنهادی دولت برای این قانون در برگیرنده اصول کلی می‌باشد و با انجام اصلاحات پیشنهادی و محوریت قرار گرفتن دستگاه اصلی می‌تواند به‌عنوان یک قانون مناسب باعث شکوفایی فناوری زیستی در کشور شده و از طرفی استفاده ایمن از این نوع محصولات را در کشور تضمین کند.

پیشنهادات اصلاحی به شرح زیر است:

۱. با توجه به اینکه مسئولیت اصلی تولید غذا و محصولات کشاورزی در کشور بر عهده وزارت جهاد کشاورزی است و از طرفی قانون ملی ایمنی زیستی برای حمل‌ونقل، صادرات و واردات و همچنین استفاده و مدیریت محصولات تراریخته می‌باشد و از سال‌ها قبل براساس قوانین حفظ نباتات و دامپزشکی کشور صادرات و واردات دام و گیاهان و مدیریت آنها برعهده وزارت جهاد کشاورزی است، باید به‌نحو بارزتر و قوی‌تری محوریت این وزارتخانه در لایحه موجود مشخص شود. مستندات در این خصوص قانون حفظ نباتات مصوب سال ۱۳۴۶ و قانون دامپزشکی مصوب سال ۱۳۵۰ است. با توجه به موارد فوق و با استناد به ماده (۴) پروتکل ایمنی زیستی کارتاها، که شمول این پروتکل را در مورد تبادل برون‌مرزی، حمل‌ونقل، جابه‌جا کردن و استفاده از موجودات زنده مهندسی ژنتیک شده می‌داند به‌نظر می‌رسد تعیین هر مرجعی به‌جز وزارت جهاد کشاورزی چه بسا مغایر قوانین موجود کشور است. لذا با توجه به موارد فوق در صورت محوریت قرار گرفتن این وزارت در امر ایمنی زیستی می‌توان امید به رشد و شکوفایی بیوتکنولوژی در کشور داشت.

۲. منوط نمودن صدور مجوز برای رهاسازی محصول تراریخته به صدور مجوز زیست محیطی بدون زمانبندی از طرف سازمان حفاظت محیط زیست است که این امر می‌تواند در آینده نقشی بازدارنده داشته باشد. از طرف دیگر محصولات تراریخته دارای دسته‌بندی‌هایی هستند که برخی از آنها به‌طور کلی تأثیری بر محیط زیست ندارند. برای مثال محصولات تراریخته که به‌عنوان غذا یا علوفه یا برای فراوری استفاده می‌شوند از این دسته‌اند و به‌نظر می‌رسد نیازی به صدور مجوز زیست محیطی از طرف سازمان حفاظت محیط زیست ندارند (مربوط به تبصره ماده (۳)). صدور مجوز زیست محیطی می‌تواند فقط برای محصولات تراریخته‌ای که با هدف رهاسازی در محیط تولید شده‌اند اجرا گردد.

۳. درخصوص روند رسیدگی به درخواست مجوز، محدوده زمانی رسیدگی به درخواست هیچ صحبتی نشده است که این موضوع می‌تواند باعث کندی روند توسعه بیوتکنولوژی در کشور شود. اطلاعات اشاره شده در بند «الف» ماده (۶) لایحه که باید توسط متقاضی به دبیرخانه و دستگاه اجرایی تحویل نماید، ناقص هستند و باید اطلاعات کامل‌تری براساس پیوست ۱ پروتکل ایمنی زیستی کارتاها را ارائه دهد. کلمات استفاده شده در قانون مثل «استفاده»، «به‌کارگیری»، «خسارت»، «بیمه مسئولیت مدنی» و «مدیریت» نیازمند تعریف مشخص و شفاف می‌باشند و در غیر این‌صورت می‌تواند در آینده در اجرای قانون و تفسیر آن مشکلاتی را ایجاد کنند.

۴. با توجه به اینکه فعالیت در زمینه محصولات تراریخته در کشور در حال حاضر فقط توسط بخش دولتی صورت می‌پذیرد، مفاد ماده (۹)، (۱۰) و (۱۲) کمی بازدارنده بوده و نیاز به تجدیدنظر دارد. لذا پیشنهاد می‌شود در زمینه جبران خسارات و مدت زمان مسئولیت درخصوص خسارات احتمالی، با توجه به اینکه فعلاً در دنیا اختلافات زیادی وجود دارد و نتایج قطعی وجود ندارد، تهیه و تدوین آیین‌نامه اجرایی درخصوص مسئولیت مدنی و جبران خسارات به کارگروه ملی ایمنی زیستی واگذار گردد و درنهایت به تصویب هیئت وزیران رسانده شود. از طرف دیگر مدت زمان مسئولیت متقاضی در قبال محصول دستکاری شده ژنتیکی باید مشخص باشد و از طرفی مسئولیت اصلی مدیریت و کنترل نیز برعهده دستگاه‌های اجرایی باشد.

۵. در بند «۸» تعاریف، در تعریف انتشار ناخواسته فرآورده‌های حاصل از موجودات تراریخته را نیز شامل شده است که در صورتی‌که منظور فرآورده‌های غیرزنده باشد، تعریف درست نمی‌باشد. زیرا موضوع انتشار ناخواسته فقط برای موجودات زنده تراریخته مصداق دارد. در بند «۱۱» تعاریف اصطلاح «موجودات تراریخته ژنتیکی» استفاده شده است که صحیح نمی‌باشد و باید به‌جای آن از «موجودات تغییر شکل یافته ژنتیکی» استفاده شود.